

Tale om tanker – et blik på sproglig analyse til vurdering af mentale tilstande

Cæcilie Hansen
Københavns Universitet
slz614@alumni.ku.dk

Abstract

This paper examines how structural language analysis is fruitful in uncovering mental states. The psychological theory of Mentalization, which works to uncover how people work to understand others' and their own feelings, thoughts, desires, and intentions, has used a more general approach to language as a means of assessing mentalization. In this article, a recent proposal to modify this approach by adding Functional Grammar as an aspect in the assessment will be used to analyse and assess the mentalization skills of an informant. A further goal of conducting this analysis is to assess the informant's mentalization skills with regards to his autism diagnosis, which in the early stages of the theory of mentalization would have ruled out the presence of any mentalization skills. The paper concludes that the informant is well able to mentalize and that this comes to show by way of the linguistically informed method to assess mentalization.

Indledning

Den amerikanske psykolog William James er kendt for sit arbejde med tanker og tankestrømme og deres kobling til sprog: ”Sagen er, at udstrakte egne i menneskers snak alene er signaler om tankeretninger; som vi ikke desto mindre har pinligt klare fornemmelser for” (James, 1890, s. 259, min oversættelse). James, som er kendt for at være grundlægger af den amerikanske psykologi, peger med dette citat på en forståelse inden for psykologien, der i høj grad beror på, at forholdet mellem tanke og tale langt fra er én til én. Mange sprogforskere er ligeledes forsigtige med at sige for meget om det, der foregår inde i hovedet på mennesker ud fra det, de kommunikerer. I beskrivelsen af formålet med konversationsanalyse skriver Stivers og Sidnell (2012), at det er den strukturelle orden i samtaler, der er i fokus, hvilket inkluderer mønstre, handlinger, aktiviteter og praksisser. Analysen af samtaler er derfor ikke rettet mod intentioner, følelser eller tanker.

På trods af at både psykologer og traditionelle konversationsanalytikere ser begrænsninger i sprogets mulighed for at udtrykke tankers kompleksitet, kan man omvendt sige, at tale er det tætteste, vi kommer på at få indblik i tanker. Jeg vil i denne artikel vise, hvordan man ved hjælp af en sproglig analysemetode kan få et mere retvisende indblik i mentale tilstande. Mentaliseringsteorien er en psykologisk teori, der beskæftiger sig med mentale tilstande, og hvordan vi som mennesker orienterer os mod både andres og vores egne mentale tilstande. I denne artikel vil jeg vise, hvordan en sproglig optimering af denne teoris vurderingsmetode af

mentaliserende adfærd bedre kan anskueliggøre, om der foregår mentalisering, og dertil hvorfor denne udvikling af mentaliseringsteorien er vigtig.

Mentaliseringsteorien

Mentaliseringsteorien beskæftiger sig med, hvordan man kan have og få indblik i tanker, følelser og intentioner. Kort sagt handler mentalisering om at have sindet på sinde (Fogtmann 2014, s. 10-11). Teorien bruges til at vurdere andre menneskers såvel som ens egne evner til forstå andres tanker, følelser, intentioner, behov m.m. (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 102). Evnen kan beskrives som god eller dårlig mentalisering eller ikke-mentalisering, dvs. når der ikke er mentalisering på spil i nogen grad (Fogtmann, 2014, s.11-13). Mentaliseringsteorien har rødder i det analytisk-filosofiske paradigme Theory of Mind (ibid., s. 74; Fogtmann, 2011, s. 14) samt udviklingspsykologien (Fogtmann, 2014, s. 46). Theory of Mind-paradigmets tilgang til mentalisering gik ud på at vurdere, om man kan eller ikke kan mentalisere uden at skelne mellem forskellige måder at mentalisere på eller forskellige kontekster, der kan påvirke, om mentalisering kan optræde. Den moderne mentaliseringsteori har videreudviklet sig til at anse mentalisering som multidimensionelt og dynamisk, idet der nu skelnes mellem flere dimensioner af mentalisering, der foregår dynamisk mellem forskellige poler (Fogtmann, 2014, p. 19). I denne undersøgelse sammenligner jeg den nyere sprogligt funderede mentaliseringsteori (Fogtmann & Thøgersen, 2020) med Theory of Mind-paradigmets tilgang til mentalisering (Baron-Cohen, 1995) for at vise, hvorfor den sproglige udvikling af mentaliseringsteorien giver mere nuancerede analyser.

Jeg vil i det følgende uddybe dimensionerne af mentalisering og dynamikken mellem dem og de poler, de indbefatter, som danner udgangspunkt for den sprogligt optimerede metode til vurdering af mentalisering, som denne artikel har fokus på.

Dimensionerne og dynamikken

Mentaliseringsteorien arbejder med mentalisering som en evne, man udvikler i barndommen, hvis processer er dynamiske og strækker sig ud over flere dimensioner (Fogtmann, 2014, s. 10). Der er fire dimensioner i mentalisering, hvor der i hver dimension balanceres mellem to poler (Fogtmann, 2014, s. 19; Davidsen & Fogtmann, 2012, s. 119). De fire dimensioner i mentalisering er eksplicit-implicit, kognitiv-affektiv, selv-anden og indre-ydre. Det er disse fire dimensioner, som Fogtmann og Thøgersen (2020) bruger som udgangspunkt for deres sproglige analysemetode til vurdering af mentalisering. Jeg vil herunder gennemgå de fire dimensioner som beskrevet i Fogtmann 2014 (s. 19-39), som efterfølgende vil indgå i min redegørelse af deres metode.

I dimensionen eksplicit-implicit vurderes den mentaliserende adfærd ud fra, om det er en bevidst og reflektiv proces eller en ubevidst og automatisk proces, der er i gang (Fogtmann, 2014, s. 29). Eksplicit mentalisering kan være udtrykt ved, at der bevidst reflekteres over en andens eller egne handlinger, ofte verbalt. Implicit mentalisering kan modsat være udtrykt ved en automatisk reaktion ved forståelse af en fremstrakt hånd som en hilsen.

I dimensionen selv-anden vurderes mentaliserende adfærd ud fra, hvem mentaliseringen retter sig mod. Mentalisering mod sig selv vil være et forsøg på at forstå egne mentale tilstande, hvor mentalisering mod andre vil være et forsøg på at forstå deres mentale tilstande.

I dimensionen affektiv-kognitiv vurderes mentaliserende adfærd ud fra om mentaliseringsprocessen tager egne affekter med i mentaliseringen, eller om adfærden udelukkende er kognitiv og ”logisk” og derved afskærer det emotionelle aspekt, der er at finde i alle mentaliseringsprocesser (Davidsen & Fogtmann, 2012, s. 119). Det er særligt i denne dimension, at vigtigheden af balancen, der er mellem polerne i de fire dimensioner, bliver tydelig (Allen & Fonagy, 2006, s. 8), idet der i denne dimension bliver nødt til at være en balance mellem den mentaliserendes følelser og logiske tænkning: Mentalisering er ikke til stede, hvis man udelukkende befinder sig på den ene pol. Dette gælder for alle fire af mentaliseringsevns dimensioner.

I den fjerde dimension, indre-ydre, kan der vurderes ud fra, om mentaliseringen er baseret på indre træk eller ydre signaler (Fogtmann, 2014, s. 36). Indre træk skal forstås som de underliggende følelsetilstande for en persons handlinger, som fx om nogen føler sig nervøse, hvis de flakker med øjnene. Ydre signaler skal forstås som handlinger, der *kan* være udtryk for underliggende følelsetilstande, men også blot kan være handlinger, som fx flakken med øjnene, der kan være et udtryk for nervøsitet, eller fordi der passerer noget forbi, som personen kigger på. Igen er det vigtigt at huske, at det er evnen til at balancere mellem de pågældende poler i dimensionerne, der udgør god mentaliseringsevne.

Fonagy og Allen, der er centrale i forskningen af mentalisering (Fogtmann, 2014, s. 7), har tidligere beskrevet mentaliseringsevnen som ”reflective function” (Fonagy et al. 1998). I deres arbejde med mennesker, der har psykiske lidelser af forskellig slags, har de brugt deres dertil udviklede Reflective Functioning Scale (RF-skala) til at vurdere deres informanternes problemer med mentaliseringsevnen. RF-skalaen er bygget op om fire markører for mentalisering: informantens bevidsthed om mentale tilstandes natur, informantens eksplicite anstrengelse for at udrede mentale tilstande, informantens bevidsthed om mentale tilstandes udviklingsaspekter og til sidst informantens bevidsthed om egne mentale tilstande over for interviewereren (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 106-107; Fonagy et al., 1998). Disse markører dækker de fire dimensioner af mentaliseringsprocesser. RF-skalaen har hidtil været den mest udbredte metode til vurdering af mentalisering men har en uklar kodning af, hvornår der foregår mentalisering i de præsenterede eksempler på mentaliserende adfærd (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 106). RF-manualen baserer sig på eksempler i citat-form, som mentaliserende adfærd vurderes ud fra, som i dette eksempel:

”Thus, the statement ‘I thought my mother felt resentful of us, but I’m not really sure she felt that way herself would be regarded as reflective” (Fonagy et al., 1998, s. 15)

Vurderingen bliver altså foretaget på ytringsniveau uden nærmere semantisk analyse af, hvorfor vurderingen kan foretages sådan. Dertil er det værd at bemærke, at der i RF-manualen bliver taget forbehold for, at man ikke kan finde rene eksempler som dem, der er vist i selve manualen (Fonagy et al., 1998, s. 15). Fonagy et al. kommer altså med eksempler på, hvad der kan vurderes mentaliserende, men siger samtidig, at disse eksempler ikke nødvendigvis findes i ren form i

praksis. Fonagy et al. (1998) beskriver altså ikke hvilke sproglige elementer i deres citatteksempler, der viser den mentaliserende adfærd, hvilket gør det svært at analysere og vurdere citater i praksis, som ikke ligner eksemplerne i manualen. Samme type eksempel som ovenfor bruges gennem hele RF-manualen. Det afslører, hvordan Fonagy et al. (1998) bruger sprog som middel til vurdering af mentalisering, men på et overfladisk grundlag. Dette danner grundlaget for Fogtmann og Thøgersens systemiske sproglige tilgang, som i højere grad udnytter adgangen til mønstre, praksisser og aktiviteter (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 106). En systemisk sproglig analyse kan fx belyse, hvorfor ledsætningen i ovenstående eksempel kan vurderes til at være mentaliserende, ved at udpege de sproglige kategorier, organiseringen af dem, og hvad de i konteksten bruges til, for at give et konkret indblik i, hvordan man udtrykker mentalisering gennem sproget.

Sproglig metode til vurdering af mentalisering

Fogtmann og Thøgersen har udviklet en metode, der bygger videre på RF-skalaen som måleinstrument for mentalisering. Deres metode tager således stadig udgangspunkt i de fire dimensioner for mentalisering og de forhold, der karakteriserer mentaliserende adfærd, men inddrager et strukturelt-sprogligt perspektiv ved at kombinere systemisk funktionel lingvistik (SFL) med RF-skalaen (Fogtmann & Thøgersen, 2020). Metoden er udformet til at kunne vurdere det mentale på baggrund af det sagte ved at benytte en socialsemiotisk tilgang til vurdering af mentalisering (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 102). Metoden er således en systemisk-funktionel mentaliseringsvurdering, som jeg her forkorter SFMV. Jeg vil i det følgende gennemgå fire af de forhold, Fogtmann og Thøgersen beskriver som karakteristiske for mentalisering (ibid. s. 106), som jeg i min analyse fandt eksempler på.

Det første af de forhold (forhold A hos Fogtmann og Thøgersen, 2020), jeg vil bruge i min analyse, er *orientering mod mentale tilstande*, som er karakteriseret ved, at informanten gør forsøg på at forstå handlinger og at forstå, hvordan de knytter sig til mentale tilstande gennem refleksioner over de mentale tilstande (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 106). Dette kræver altså en eller anden form for refleksion over, hvordan tanker og handlinger hænger sammen eller forholder sig til hinanden. Et tegn på, at dette foregår, er, at leveringen af ytringen sker på en levende måde modsat en indstuderet eller frekvent gentaget levering (ibid. s. 106), som bl.a. kan udmønte sig som selvfølgelig tale, tøvefænomener og pauser (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 108). Disse fænomener er ikke i sig selv tegn på mentalisering, men kan underbygge, at der er tale om mentalisering i ytringer, som i deres indhold udviser tegn på mentalisering. Hvis indholdet af en ytring ligner en orientering mod mentale tilstande, men leveringen virker indstuderet, dvs. uden fx tøvefænomener, kan dette være et tegn på, at informanten ikke er ved at udøve mentaliserende adfærd, men blot bruger indstuderede ytringer. Selvfølgelig tale, tøvefænomener og pauser er altså med til at vise, at en ytring ikke er indstuderet.

Et eksempel kunne være leveringen af en ytring som 'jeg tror, hun er ked af det'. Indholdet i denne ytring ligner en orientering mod en andens mentale tilstande på baggrund af verbet 'tror' som handling, der retter sig mod en andens mentale tilstand, at være 'ked af det'. Men bare ud fra ordene kan man ikke med sikkerhed sige, at taleren er ved at orientere sig mod en andens mentale tilstande.

For at vurdere om det er sandsynligt, at en ytring er udtryk for mentalisering, og ikke bare en indstuderet sætning, kan man se på leveringen af ytringen. Hvis ytringen er leveret på en levende måde med fx selvafbrydelser, tøvemarkører og pauser, tyder det på, at ytringen ikke er indstuderet, og at ytringen er et udtryk for igangværende mentalisering. Hvis ytringen derimod virker indstuderet, er det mindre sandsynligt, at ytringen er et udtryk for mentalisering. Derved er leveringen af en ytring med til at afgøre, hvorledes informantens adfærd kan vurderes som mentaliserende.

Forhold A om orientering mod mentale tilstande knytter sig ikke til en bestemt af de dimensioner gennemgået ovenfor, men kan snarere være et udtryk for alle fire dimensioner af mentaliseringsprocesser.

Det næste forhold (forhold B hos Fogtmann og Thøgersen, 2020) går ud på, at informanten viser en forståelse for mentale tilstandes *manglende transparens*, det at man aldrig kan opnå en fuldkommen forståelse af mentale tilstande (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 106). Herunder skal informanten også vise forståelse for, at mentale tilstande kan forklædes, og at det derfor er muligt, at man ikke har opnået en forståelse for de mentale tilstande, man orienterer sig imod. Dette kan fx foregå ved, at en person bliver disproportionalt vred over at tabe noget, umiddelbart efter de er blevet fyret fra deres arbejde. Her er det mentaliserende at være opmærksom på, at følelser og handlinger, der foregår i én situation, kan tilhøre en anden. Manglende transparens knytter sig til dimensionen for indre-ydre ved at have fokus på forskellen mellem indre træk og ydre signaler som beskrevet ovenfor.

Det næste forhold (forhold D hos Fogtmann og Thøgersen 2020), jeg vil bruge, indebærer at informanten har en forståelse for *perspektivers ombyttelighed*, altså at personer oplever situationer forskelligt. Hvis man har en forståelse for perspektivers ombyttelighed, forstår man, at man selv kan forstå noget anderledes, end andre gør, og at man i det hele taget kan forstå forhold fra flere sider, også hypotetiske. Herunder indebærer forholdet, at informanten viser en forståelse for, at deres egen forståelse påvirker fortolkningen af andres mentale tilstande, og at dette også gælder for andres fortolkning af én selv. Dette forhold knytter sig særligt til dimensionen selv-anden, fordi der her er fokus på, at informanten skal kunne sætte sig ind i, at der er forskel på egne og andres mentale tilstande.

Det sidste forhold (forhold F hos Fogtmann og Thøgersen 2020), jeg vil medtage i min analyse, er *online mentalisering i forhold til samtalepartneren*. Dette indebærer, at informanten også retter sig mod sin samtalepartner (i denne undersøgelse interviewereren) i konteksten for at vurdere deres mentaliserende adfærd. Her orienterer informanten sig altså mod deres samtalepartners forforståelse af det, der tales om, og deres reaktioner hertil. Informanten forholder sig til at tilføje kontekstdetaljer for sin fortælling til interviewereren og tilretter sig undervejs ud fra interviewerens reaktioner. Dette forhold indebærer ydermere en fleksibilitet i at skifte mellem implicit og eksplicit mentalisering mod samtalepartneren for at opretholde forståelsen i selve situationen. Implicit mentalisering ligger i automatiske orienteringer mod den anden, som eksempelvis når informanten forklarer noget på baggrund af interviewers rynkede bryn, hvor forklaringen ikke italesættes som værende på baggrund af de rynkede bryn, men blot sker automatisk som en reaktion på dem. Det

kan også ske ved, at informanten reagerer implicit ved at forklare noget som en reaktion på det, de selv siger. Herved orienterer informanten sig implicit mod, at interviewerens ikke nødvendigvis forstår vedkommende, også selvom interviewerens ikke har reageret endnu. Implicit mentalisering udfolder sig altså ved implicit regulering af forståelsen under samtalen. Eksplicit orientering mod interviewerens oplevelser af informantens fortælling foregår ofte verbalt ved en italesættelse af interviewerens forståelse eller mangel derpå. Både implicit og eksplicit mentalisering kan foregå online, da online mentalisering knytter sig til det, der foregår i situationen i det givne øjeblik. Derfor knytter forholdet *online mentalisering i forhold til samtalepartneren* sig selvsagt til dimensionen implicit-eksplicit.

Data

Jeg har foretaget et interview med en ung mand, der har en diagnose, der, da diagnosen blev givet, hed infantil autisme, men som nu omtales autismespektrum-forstyrrelse, forkortet ASF (Sørensen, 2020). Dette er interessant ift. mentaliseringsteoriens rødder i Theory of Mind, der tog udgangspunkt i, at personer med autisme på ingen måde havde en evne til at mentalisere (Baron-Cohen, 1995; Allen & Fonagy, 2006, s. 11-12; Fogtman, 2014, s. 74). Ifølge Theory of Mind-teorien vil vi altså ikke forvente at informanten er i stand til at mentalisere.

Informanten, her benævnt som AN, er en 18-årig ung mand, der går på Specialtilrettelagt Ungdomsuddannelse, STU. Interviewet blev foretaget på hans skole. Vi kendte hinanden, inden vi foretog interviewet.

Interviewet blev gennemført på baggrund af en interviewguide kaldet Adult Attachment Interview (AAI), som bruges i bestemte vurderingssammenhænge i udviklingspsykologiske undersøgelser, og som også bruges til vurdering af mentalisering. AAI er konstrueret til at have fokus på en interviewpersons oplevelser med og forhold til sine forældre, hvilket jeg har skiftet ud med et fokus på min informants tidligere og nuværende lærere. Et eksempel er AAI-spørgsmålet "*Now I'd like to ask you to choose five adjectives or words that reflect your relationship with your mother starting from as far back as you can remember in early childhood*" som jeg omskrev til "*Prøv at vælge 5 ord eller udtryk, som kan beskrive dit forhold til din første lærer*" og så fremdeles. Jeg har udvalgt to sekvenser fra interviewet, hvor der er særligt fremtrædende mentaliserende adfærd, og som ydermere viser metodens værktøjer til at afkode komplekse sekvenser. Den første starter 16 minutter inde og den næste 24 minutter inde. Sekvens 1 starter midt i informantens fortælling om en oplevelse, han har haft i undervisningen, hvor en klassekammerat kom ind og afbrød deres lærer. Sekvens 2 handler om hans lærers respons på, at han meldte afbud til en skoleudflugt.

Mentalisering trods autisme – sekvens 1

Denne sekvens er indledt med, at interviewer med sit spørgsmål giver plads til, at A kan give sin refleksion over sine egne mentale tilstande.

Deltagere: IN interviewer, AN informant

16.40 -17.31

IN: og hvad tænkte du den dag der hvor [klassekammerat] kom ind og begyndte at brokke sig

(.4)

AN: det var- jeg kommenterede som regel- selvfølgelig ikke på det men jeg synes da det var lidt irriterende at høre på hende sidde og sådan små s:::: småklage ovre i hjørnet

Det første turpar viser, hvordan AN orienterer sig mod mentale tilstande ved at reflektere over sine egne handlinger i henhold til sin mentale tilstand. Hans levering af denne information sker på en levende måde, ved at han laver to selvfølgelser, som ifølge forhold A kan være tegn på mentaliserende adfærd. Den første afbrydelse viser, at AN går fra at beskrive sin forståelse ved at bruge kopulaverbet i frasen *det var* til at ændre sin beskrivelse til en handling i frasen *jeg kommenterede*. Denne selvfølgelse ser jeg derfor som et udtryk for informantens orientering mod sine handlinger. Den anden afbrydelse viser hans orientering mod den konkrete hændelse, idet han ændrer sin beskrivelse af handlingen fra noget generelt *som regel* til en beskrivelse af sit handlingsvalg i den givne situation, *selvfølgelig*. Denne selvfølgelse ser jeg derfor, i sammenhæng med den forrige, som et udtryk for informantens orientering mod hans forståelse af hans handling i den konkrete situation, modsat hans generelle adfærd. De to selvfølgelser viser her, at AN er i gang med at processere begivenhederne, der, sammen med hvad han bruger selvfølgelserne til at rette sin ytring til, er en orientering mod hans egne handlinger og mentale tilstande. Dette kan tillige være tegn på mentaliserende adfærd ift. forhold A, idet han ”overhovedet forsøger” at forstå sine egne handlinger ift. sine mentale tilstande (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 106). Det bliver særligt tydeligt i den ytring, der følger, hvor AN siger *men jeg synes da det var lidt irriterende at høre på hende sidde og sådan små s:::: småklage ovre i hjørnet*. Dette viser, at A fortsat er i gang med en orientering mod mentale tilstande, ved at han i konjunktionen *men* viser en forståelse af, at hans handling, dvs. det, at han ikke lavede en kommentar, ikke er lig med hans egne tanker og følelser, nemlig at han finder det irriterende. Han reflekterer dermed over, hvordan hans handling og mentale tilstand hænger sammen. Dette anser jeg for at være udtryk for mentaliserende adfærd i henhold til forhold A, da det bliver en refleksion over hans egen mentale tilstand. Brugen af adverbiet *da* viser ydermere en refleksion over hans egen mentale tilstand, idet han her adskiller handlingen fra det mentale ved at bruge *da* til at ”forsikre om at noget er rigtigt eller gyldigt, især efter at det er blevet betvivlet” (”da”, 3.b; DDO). Denne brug af *da* som en forsikring er altså en orientering mod, hvordan hans handling og mentale tilstand hænger sammen, ligesom forhold A beskriver.

AN viser, at han reflekterer over hendes handling, idet han beskriver den som værende af negativ karakter ved at bruge ordet *småklage* uden at bruge det samme ord som intervieweren, *brokke*. Han har altså selv lavet en vurdering af hendes handling, idet han ikke gentager interviewerens fremsatte beskrivelse. AN giver også fortsat en levende levering af sin ytring ved at bruge tid på at finde den rigtige beskrivelse af sin klassekammerats handling. Hans levering af s:::: småklage, hvor han bruger op mod et sekund på at finde frem til ordet, ser jeg som et tegn på, at han er i gang i med at

processere begivenhederne, der er en orientering mod, hvad der foregik i hans klassekammerats sind. AN bruger tid på at vurdere klassekammeratens handling som en beklagelse, og denne vurdering i sammenhæng med den levende måde, den er leveret på, anskuer jeg som et tegn på mentaliserende adfærd ift. forhold A.

Efterfølgende spørger interviewereren lig foregående turpar og åbner for, at AN kan komme med yderligere refleksioner, denne gang over hans klassekammerats mentale tilstande:

IN: mm
(.9)

IN: ja
(1.1)

IN: hvad tror du hun tænkte
(1.0)

AN: øh hun s- f- hvad hedder det jeg ved ikke lige hvad hun tænkte hun sad bare k- klagede sig over at hun kedede sig

Her er der indledningsvis en dobbelt selvfrydelse, som indikerer en levende refleksion i informantens stemme, og som derved er et tegn på mentaliserende adfærd (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 107-108). Efter selvfrydelserne siger AN *hvad hedder det jeg ved ikke lige*, som bliver en refleksion i kraft af, at AN viser en forståelse for, at hans klassekammerats indre mentale tilstande ikke nødvendigvis er forbundet med hendes handlinger. Han viser altså, at hans forståelse kun kan være begrænset. Det kan derfor være en forståelse for mentale tilstandes manglende transparens og derved et udtryk for forhold B (Fogtmann & Thøgersen, 2020, s. 106). AN afbryder sin indledende udlægning af den forståelse, han har af hendes mentale tilstand, idet han samtidigt reflekterer over, at den kun kan være begrænset. Samlet set er AN's ytring et udtryk for en orientering mod mentale tilstande, ved at han på en frisk facon overvejer, hvordan handlinger og mentale tilstande er knyttet til hinanden, som forhold A beskriver, samtidig med, at han viser forståelse af sit begrænsede indblik i sin klassekammerats mentale tilstande, som forhold B beskriver.

AN uddyber efterfølgende sin indledende refleksion:

IN: ja

AN: jeg forstår heller ikke helt hvad (1.0) hvad hedder det hun kommer ind midt i det hele forstår ikke hvad vi er i gang med hun kommer for sent og (.9) jeg ved- jeg ved selvfølgelig ikke om det er fordi at hun har været i trafik eller hun mødte nogen undervejs som hun lige skulle have en samtale med eller noget (1.5) men jeg synes bare hvad hedder det hvis du bliver- alligevel kommer for sent så skal du ikke opføre dig som at du virkelig øh (1.2) at du har the upper hand hvis du ved hvad det betyder

Ved at AN herefter fortsætter sine refleksioner uden opfordring, kan det i sig selv ses som en orientering mod mentale tilstande, når han uddyber, hvad han *heller ikke* forstår, altså en fortsættelse på hans tidligere refleksion over hans klassekammerats mentale tilstande. Pausen viser en fortsat levende og igangværende refleksion, der ikke er indøvet, og dermed er en orientering mod at forstå sin klassekammerat. AN kommer hernæst med en opremsning af sin klassekammerats

handlinger, der kan føre til, at hun beklager sig. Her bliver *hun* agent, og i kraft af den foregående orientering mod hans egen muligt manglende forståelse kan opremsningen med klassekammeraten, hvor hun beskrives som agent, være et udtryk for, at AN viser en forståelse for forhold D og perspektivers ombyttelighed. Han forsøger at se situationen fra hendes side og agerer derved mentaliserende i selv-anden-dimensionen.

Herefter kommer der en pause på 0,9 sekund, hvorefter AN igen reflekterer over, at hans forståelse kun kan være begrænset. Hans erkendelse *jeg ved selvfølgelig ikke* viser denne begrænsede forståelse, hvilket underbygges af den følgende orientering mod de mulige scenarier, der kan have påvirket klassekammeratens mentale tilstand. Her viser han altså en yderligere forståelse for perspektivers ombyttelighed, idet han udlægger nogle hypotetiske scenarier, der kan være med til at påvirke hendes mentale tilstand, som førte til, at hun brokkede sig.

Efter denne refleksion følger endnu en pause på 1,5 sekund, hvor AN uddyber sit eget perspektiv på sin klassekammerats handling, som kan være med til at vise en refleksion over hans tidligere beskrivelse af sin egen forståelse af hendes handling som irriterende. Han bruger verbet *synes* og tilføjer *bare*, som kan være bagatelliserende (ddo.dk: 'bare', l.c). Dette kan også vise tegn på forståelse for perspektivers ombyttelighed som en indsigt i, at hans eget perspektiv påvirker hans forståelse af hans klassekammerats sindstilstand.

Under denne refleksion er der endnu en pause på 1,2 sekunder, hvorefter AN forklarer, hvad han synes, ved at beskrive hendes fremtoning med udtrykket *the upper hand*. Det viser en igangværende orientering mod intervieweren, idet han finder udtrykket efter en pause. Herved agerer han mentaliserende i henhold til forhold F og fortsætter denne mentalisering ved, at han straks tilføjer *hvis du ved hvad det betyder*, som er et forsøg på at sikre, at den fælles forståelse med intervieweren opretholdes. Her er der altså en vedvarende online mentalisering mod intervieweren.

I denne sekvens er der altså tegn på, at informant AN kan udøve mentaliserende adfærd på trods af sin autismediagnose. Han udviser med sine refleksioner en forståelse for og orientering imod andres såvel som egne mentale tilstande ved at forholde sig til sit eget perspektiv og sin klassekammerats perspektiv, der indikerer forståelse af forhold D, altså perspektivers ombyttelighed. Dertil viser han forståelse for sin klassekammerats mentale tilstandes manglende transparens, idet han ikke med sikkerhed kan sige, hvorfor hun gør som hun gør, men alligevel giver han et bud. Dette viser en forståelse for forhold B, nemlig manglende transparens. Han viser tegn på, at han i situationen er i gang med at mentalisere gennem den levende levering, der kommer til syne i pauser som et udtryk for en igangværende processering af koblingen mellem begivenhederne og deltagerens mentale tilstande (Fogtman & Thøgersen, 2020, s. 108). Hans ytringer, som i sig selv viser tegn på mentalisering jf. forhold D og B, kan derved vurderes som mentaliserende, fordi leveringen yderligere indikerer, at der er mentaliserende adfærd i gang, jf. forhold A. Det tyder altså på, at informanten er i stand til at mentalisere på trods af hans autismediagnose. Dette står i modsætning til den tidlige mentaliseringsteori baseret på Theory of Mind-teorien, hvor man konkluderede at personer med autisme ikke er i stand til at mentalisere.

Mentalisering gennem sprog – sekvens 2

Denne sekvens foregår ca. syv minutter efter den første. Her er AN ved at fortælle om en hændelse, hvor han skulle aflyse at tage med på en skoleudflugt efter at have opbrugt sin sociale energi i løbet af weekenden, hvorfor han ringede til sin lærer søndag for at fortælle ham, at han ikke kunne komme i skole mandag morgen:

Deltagere: IN interviewer, AN informant

24.30-25.15

IN: hvordan tror du han havde det da du sagde du ikke kunne komme med
(1.0)

AN: det ved jeg ikke (.) jeg tror igen det er lidt det der med at være skuffet men han forstår godt hvorfor (.) det er jeg ikke kan komme med

Her udtrykker AN efter en pause på et sekund sin manglende indsigt ved at lægge ud med at sige *det ved jeg ikke* og efterfølgende modalisere sit udsagn, som kan ses i *jeg tror igen det er lidt det der med*. Han laver altså noget, der kan ligne en orientering mod hans lærers mentale tilstande ved at vise forståelse for manglende transparens gennem modaliseringerne *tror* og *det er lidt*. Her foreskriver RF-manualen at ”Speakers who make explicit reference to how an interpretation of an event might have been distorted by what they were feeling or thinking at the time should be credited with this understanding” (Fonagy et al., 1998, s. 16). Dette kunne klassificere AN’s ytring som mangelfuld ift. mentalisering, fordi der ikke sker en eksplicit reference til, hvorfor han mener, det forholder sig sådan for hans lærer.

AN’s efterfølgende ytring udvider dog på den forudgående, som nu i højere grad begynder at ligne en orientering mod hans lærers mentale tilstande:

(1.6) det lidt ligesom hvad hedder det hvis en f- for eksempel hvis ens bedste veninde man skal jeg ved ikke om du kan relatere til det men hvis ens veninde skal i byen eller sådan noget s- så ringer kalder ringer sig selv syg

Efter pausen på 1,6 sekunder kaster AN sig nemlig ud i et hypotetisk eksempel på en situation i en anden kontekst som et udtryk for, hvordan han selv forstår sin lærers mentale tilstande. Dette er i sig selv en orientering mod hans mentale tilstande, men bliver samtidig et udtryk for en forståelse af perspektivers ombyttelighed, ved at han viser, at han kan se den hypotetiske situation, og derfor også den konkrete situation, fra flere sider. Leveringen er yderligere levende i den selvfølgelig tale, da AN skal bruge et par forsøg på at finde det rigtige verbum til sidst og på grund af hans fyldfrase *hvad hedder det*. Det er også værd at bemærke, at den hypotetiske situation bliver orienteret mod intervieweren, idet han siger *jeg ved ikke om du kan relatere til det*, så der altså på samme tid sker en online mentalisering mod intervieweren. Det karakteriserer mentaliserende adfærd ift. forhold F, ved at han forholder sig til, hvorvidt intervieweren kan forstå hans fortælling.

AN kommer dog efterfølgende med en ytring, der ikke kan siges at orientere sig mod de mentale tilstande på lige fod med de tidligere ytringer:

(.6) Man er jo selvfølgelig skuffet over de ikke kommer men man øh forstår jo godt hvorfor de ikke kan komme

Efter en kort pause gentager AN her ræsonnementet for sin forståelse af den form for mentale tilstand, hans lærer kunne have, med brug af understregningsmarkørerne *jo* og *selvfølgelig*. Kombinationen af disse to markører og det efterfølgende *men* kan dog også give en modsat effekt af at nedtone selvfølgeligheden ved at tilkendegive, at der er flere sider af sagen. Ytringen i sin helhed er alligevel ikke orienterende mod lærerens mentale tilstande, hvor lærerens skuffelse og forståelse kommer fra, og hvorfor det forholder sig således i den givne (hypotetiske) situation. Denne ytring kunne også vurderes som manglende mentaliserende adfærd ud fra RF-manualen, idet der ikke er en eksplicit reference til, hvorfor lærerens følelser er, som de er, hvilket RF-manualen lægger vægt på.

I det, der følger den ovenstående del af sekvensen, bliver det til gengæld tydeligt, hvorfor det netop er vigtigt at vurdere mentalisering på baggrund af sproglige analyser af samtaler frem for kontekst-afskårne eksempler på fortællinger som i den originale RF-manual, hvor der ikke vejledes i præcis hvilke ord og sproglige strukturer, der kan kategoriseres som mentaliserende. Der tages nemlig ikke højde for, hvordan den omkringliggende sekvens, dvs. interaktionen mellem samtaledelegerne, kan afspejle mentaliserende adfærd i RF-manualen. Det bliver her i kraft af hele sekvensen tydeligt, at AN er i gang med at mentalisere:

IN: ja (.6) ja hv- hvorfor er det man forstår det
(.4)

AN: hh fordi man kan jo godt se hvad hedder det de har det dårligt det vil være lidt meningsløst hvis de kom og så bare ikke kunne deltage overhovedet men man er jo selvfølgelig lidt skuffet over man ikke fik tid sammen med dem (.7) det er ikke noget jeg selv har oplevet det er bare for at g- for at selv lige at give et eksempel=

IN: =mm

AN viser her, hvordan han orienterer sig mod sin lærer gennem det hypotetiske eksempel ved at vise sin forståelse for to forskellige sider i samme situation, den syge og den skuffede, hvilket forholder sig til forhold D om perspektivers ombyttelighed. Dette tydeliggør også hans tidligere ytringer som udtryk for forståelse af perspektivers ombyttelighed, ved at han viser, at han også i den tidligere ytring *jeg tror igen det er lidt det der med at være skuffet men han forstår godt hvorfor det er jeg ikke kan komme med* forholder sig til en anden persons mentale tilstande, og hvordan de er anderledes end hans egen. I lyset af denne uddybning bliver det et tegn på forhold D. Idet interviewereren giver AN mulighed for at uddybe sine forrige ytringer med sit spørgsmål, kan de sættes i forhold til de følgende ytringer og derved kaste lys over en større del af sekvensen, og hvorvidt adfærden er mentaliserende. Dette havde ikke været muligt med den tidligere RF-manual, der ikke beskriver ytringers forhold til hinanden i en større kontekst, der udvikler sig sekventielt.

AN understreger også i denne ytring, at han ved, eksemplet er hypotetisk, hvilket udover at være et tegn på perspektivers ombyttelighed, også er et instrument til at sikre interviewerens forståelse af hans refleksion om hans lærers mentale tilstand. Det er netop online-mentalisering ift. samtaledelegerne og derved knyttet til forhold F, da det udviser online mentalisering mod interviewereren.

Denne sekvens viser, at der ved en sprogligt funderet metode kan ses mentaliserende adfærd på baggrund af, hvordan sekvensen skrider frem. Det bliver derved tydeligt, hvordan ytringerne forholder sig til hinanden, frem for når de står alene, som de gør i RF-manualen, der ikke forholder sig sekventielt til ytringer som vist ovenfor.

Konklusion

Når vi skal have sind på sinde, er den nemmest mulige vej til at opnå dette indblik at kigge på det, der bliver kommunikeret. Gennem den systemisk funktionelle mentaliseringsvurdering viser det sig, at det er muligt at give en nærsproglig vurdering af, hvad der foregår i en andens sind, som i dette tilfælde er, hvorvidt denne informant, der har en autismediagnose, er i stand til at mentalisere. I kraft af, at vi kan vurdere, om vi kan forstå hinanden og at have sindet på sinde, bliver det også tydeligt, at SFMV som metode giver et vurderingsgrundlag af denne evne, som rækker ud over RF-manualens eksempler, der netop ikke dissekerer, hvor i eksemplet tegnene på mentalisering befinder sig, og hvorfor det er tegn på mentalisering. Fogtmann og Thøgersens (2020) metode til vurdering af mentalisering kan give et anderledes indblik i, om en person med en autisme-diagnose kan udvise mentaliserende adfærd, som de tidligere teorier om mentalisering ville håndtere anderledes og derved vurdere anderledes. I SFMV er forudsætningen for, at det kan vurderes, om der er mentaliserende adfærd til stede, nemlig sproglig og ikke diagnostisk. Metoden afspejler derved mentaliseringsevnen multidimensionelle og dynamiske karakter, idet den tager højde for, hvordan de forskellige dimensioner sprogligt kan udpeges på forskellige niveauer, herunder semantisk, sekventielt og prosodisk.

Referencer

- Allen, J. G. & Fonagy, P. (2006). *The Handbook of Mentalization-Based Treatment*. Hoboken, NJ, United States: Wiley.
- Baron-Cohen, S. (1995). *Learning, development, and conceptual change. Mindblindness: An essay on autism and theory of mind*. Cambridge, MA, US: The MIT Press.
- Fogtmann, C. & Davidsen, A. S. (2016). Mentaliseringsteorien: mangler og muligheder. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom Og Samfund*, 24, 113–135. <https://doi.org/10.7146/tfss.v13i24.20085>
- Fogtmann, C. & Thøgersen, J. (2020). Socialemiotiske perspektiver på social kognition. En SFL-funderet metode til analyse af mentalisering. *Globe: A Journal of Language, Culture and Communication*, 10, 102–119. Hentet fra: <https://journals.aau.dk/index.php/globe/issue/view/372>
- Fonagy, P., Target, M., Steele, H., & Steele, M. (1998). *Reflective Functioning Manual. Version 5 for Application to Adult Attachment Interviews*. London: University College London.
- Fosgerau, C. F. (2011). Mentaliseringsteori og interaktionsanalyse. *Integration af sprog og psykologi. NyS*, 41, 10–39. Hentet fra: <https://www.nys.dk>
- James, W. (1890). *The Principles of Psychology* (Vol. 1): Dover Publications.
- Sidnell, J., & Stivers, W. (2012). *The Handbook of Conversation Analysis* (1st ed.). Hoboken, NJ, United States: Wiley.

Sørensen, M. J. (2020). *Autismespektrumforstyrrelser*. Tilgængelig på:
<https://www.sundhed.dk/borger/patienthaandbogen/psyke-hos-boern/sygdomme/udviklingsforstyrrelser/autismespektrumforstyrrelser/>